

Magdalena Rudnicka

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

TENDENCJE W STRUKTURZE MIĘDZYNARODOWEGO HANDLU USŁUGAMI

Streszczenie: Analizując dostępne statystyki handlu międzynarodowego, można zaobserwować szybki wzrost międzynarodowego świadczenia usług. Przyspieszenie w eksporcie usług było obserwowane we wszystkich ważniejszych regionach i we wszystkich trzech kategoriach usług. W roku 2007, po raz pierwszy od pięciu lat, wartość handlu usługami wzrosła szybciej niż handlu towarami, osiągając poziom 6,4 bln USD. Przyspieszenie w eksporcie usług było obserwowane we wszystkich ważniejszych regionach i we wszystkich trzech kategoriach usług. W roku 2007 głównymi eksporterami pozostały Unia Europejska, Stany Zjednoczone, Japonia, Chiny i Indie, które razem reprezentowały blisko dwie trzecie światowego eksportu usług rynkowych.

Słowa kluczowe: międzynarodowy handel usługami, usługi rynkowe, GATS, WTO.

1. Wstęp

Celem artykułu jest przedstawienie aktualnych i najważniejszych prawidłowości zarysowujących się w rozwoju międzynarodowego handlu usługami rynkowymi. Na podstawie statystyk¹ prowadzonych przez Światową Organizację Handlu (World Trade Organization – WTO) zidentyfikowano najbardziej istotne trendy w strukturze geograficznej i rzeczowej globalnych obrotów usługowych obserwowane w 2007 roku.

W zależności od lokalizacji usługodawcy i usługobiorcy, Układ ogólny w sprawie handlu usługami (GATS²) określa cztery sposoby świadczenia usług. Oprócz (1) handlu transgranicznego, gdzie zarówno dostawca, jak i odbiorca pozostają w kraju macierzystym, GATS obejmuje również przypadki kiedy (2) usługobiorca przebywa poza krajem w celu konsumpcji usługi, a także przypadki kiedy (3) usługodawcy przebywają na terytorium odbiorcy, aby świadczyć usługi, ustanawiając obecność handlową w ramach bezpośrednich inwestycji zagranicznych bądź (4) przez obecność osób fizycznych.

¹ *International Trade Statistics 2008*, WTO, Geneva 2008; *World Trade Report 2008*, WTO, Geneva 2008.

² General Agreement on Trade in Services.

W artykule przedstawiono wielkości odnoszące się do handlu usługami między rezydentami a nierezydentami (1, 2 i 4 sposób świadczenia usług wg GATS³), oszacowane na podstawie bilansów płatniczych państw dostarczających statystyki dotyczące handlu usługami rynkowymi. Zgodnie z piątą edycją Instrukcji sporządzania bilansu płatniczego⁴, rachunek obrotów bieżących został podzielony na towary, usługi (w tym usługi rządowe), dochody i transfery. W niniejszym artykule usługi rynkowe są definiowane jako usługi minus usługi rządowe. Dalej usługi rynkowe zostały podzielone na usługi transportowe⁵, usługi turystyczne oraz pozostałe usługi rynkowe⁶.

2. Dynamika i struktura handlu usługami

Dynamika. W roku 2007, po raz pierwszy od pięciu lat, wartość handlu usługami wzrosła szybciej (18%) niż handlu towarami (15%), osiągając poziom 6,4 bln USD⁷. Było to spowodowane głównie zwiększeniem międzynarodowego świadczenia wielu usług oraz wzrostem cen transportu. Przyspieszenie w eksporcie usług było obserwowane we wszystkich ważniejszych regionach i we wszystkich trzech kategoriach usług.

Pomimo że sektor usług generuje około dwóch trzecich światowej wartości dodanej, jego udział w handlu ogółem pozostaje poniżej 19%. Przewiduje się jednak, że z uwagi na dynamiczny rozwój usług finansowych, informatycznych i telekomunikacyjnych do 2020 r. usługi będą stanowiły ponad 50% handlu międzynarodowego⁸.

Struktura geograficzna handlu usługami. W roku 2007 dominującą rolę w handlu usługami odgrywały kraje Ameryki Północnej, Azji i Europy (reprezentujące odpowiednio 15, 24 i 50% udziału w handlu usługami). Europejski eksport i import usług rynkowych wzrosły odpowiednio o 20 i 19%, umacniając tym samym silną pozycję Europy w światowym handlu usługami. Handel wewnętrzny Unii Europejskiej wygenerował więcej niż jedną czwartą (27%) handlu światowego.

Spośród wszystkich wyszczególnionych regionów najwyższy wzrost eksportu (27%) i importu (30%) usług zanotowała Wspólnota Niepodległych Państw (WNP), która jednak ciągle ma najmniejszy udział w światowym handlu usługami (2%).

³ Dane dotyczące sprzedaży usług przez filie zagraniczne są gromadzone w systemie statystycznym FATS (Foreign Affiliates Trade in Services).

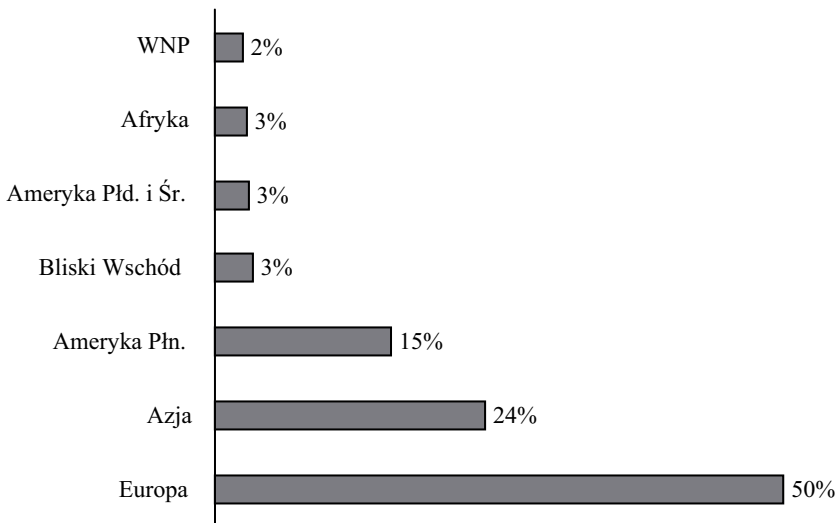
⁴ *IMF Balance of Payments Manual*, 5th edition, International Monetary Fund, Washington 1993.

⁵ Usługi transportowe obejmują transport morski, lotniczy, lądowy, wodny śródlądowy i przesyłowy.

⁶ Pozostałe usługi rynkowe obejmują usługi komunikacyjne (telekomunikacja, usługi pocztowe i kurierskie), budowlane, ubezpieczeniowe, finansowe, komputerowe i informacyjne, tantiemy i opłaty licencyjne, pozostałe usługi biznesowe, usługi osobiste kulturalne i rekreacyjne.

⁷ *World Trade Report 2008. Trade in Globalizing World*, WTO, Geneva 2008, s. 9.

⁸ A. Kuźnar, *Usługi w handlu międzynarodowym*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2007, s. 56.

Rys. 1. Udział regionów w światowym handlu usługami rynkowymi w 2007 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *International Trade Statistics 2008*, WTO, Geneva 2008, table A8, A9.

Wpływ na rozwój obrotów usługowych krajów WNP miały głównie handel Rosji i Ukrainy, a także Kazachstan, który stał się drugim największym importerem usług tego regionu po Rosji⁹.

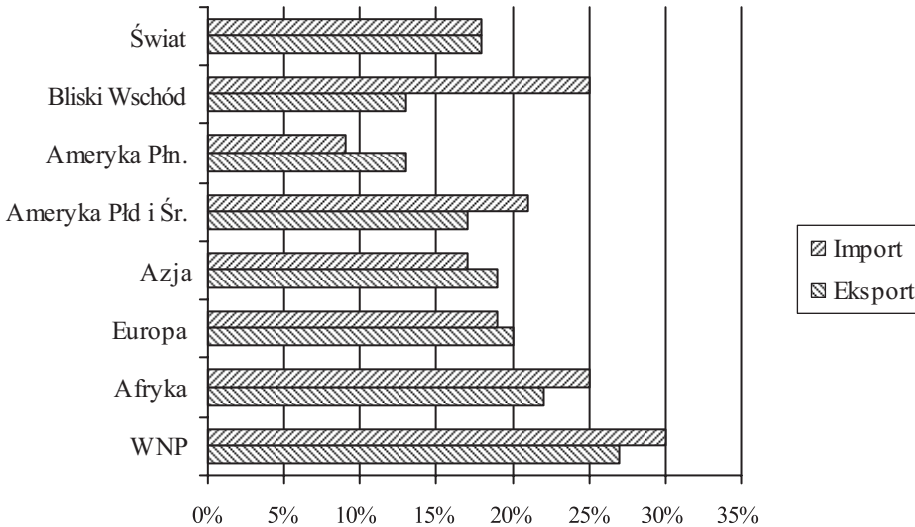
Handel usługami w Azji wzrósł nieco szybciej (19%) niż handel światowy, a jego rozwój znacznie różnił się w poszczególnych gospodarkach regionu. Nieco słabszy wzrost eksportu i importu został odnotowany w Japonii i Tajpej, podczas gdy w Hongkongu, Singapurze i Indiach pozostał umiarkowany. W Chinach (33%), Malezji (30%) i Australii (23%) eksport usług wzrósł o ponad 20%.

Ameryka Północna zanotowała najniższy wzrost eksportu (13%) i importu (9%) usług spośród wszystkich regionów. Pomimo że eksport wzrósł bardziej niż w poprzednim roku, to jednak ciągle pozostawał poniżej średniej światowej. Wzrost importu Stanów Zjednoczonych o 9% był jednym z najniższych spośród 30 głównych importerów usług. Eksport amerykański wzrósł o 15%, przyczyniając się do zwiększenia nadwyżki w handlu usługami do poziomu 120 mld USD. Kanadyjski eksport usług był jednym spośród najbardziej dotkniętych spowolnieniem w gospodarce amerykańskiej, wzrósł zaledwie o 6%. Aprecjacja dolara kanadyjskiego pobudziła podróże do Stanów Zjednoczonych, co przyczyniło się do wzrostu importu o 12%.

W Ameryce Południowej i Środkowej wzrost importu usług był większy niż eksportu, co w dużej mierze było spowodowane wzrostem podróży. Najbardziej dyna-

⁹ *International Trade Statistics 2008...*, s. 6.

miczne spośród państw regionu były Argentyna i Brazylia, których eksport i import zwiększyły się o ponad jedną czwartą.

Rys. 2. Wzrost handlu usługami rynkowymi wg regionów w 2007 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *International Trade Statistics 2008*, WTO, Geneva 2008, table I.3.

W roku 2007 głównymi eksporterami usług pozostały Unia Europejska, Stany Zjednoczone, Japonia, Chiny i Indie, którzy razem reprezentują niewiele poniżej dwóch trzecich światowego eksportu. W ostatnich latach najwyższe tempo wzrostu eksportu usług zanotowały Chiny i Indie¹⁰.

Główni eksporterzy są jednocześnie czołowymi importerami usług, choć w nieco innej kolejności. Są to równocześnie te same kraje, które dominują w wymianie towarowej. Na dziesięć pierwszych krajów dominujących w światowym obrocie usługami rynkowymi przypada 74,7% światowego eksportu i 69% importu tych usług, co odpowiada koncentracji handlu odnotowywanej także w obrocie towarowym. Wyróżnia się tutaj pozycja Unii Europejskiej, która osiąga znaczną przewagę zarówno po stronie eksportu, jak i importu. Jej udział w światowym eksporcie usług wynosi 27,7%, w imporcie – 24%.

Dla poszczególnych państw istotne znaczenie ma saldo obrotu usługami, a nie sama wartość czy dynamika wymiany. Analizując statystyki międzynarodowe, można zauważyć, że usługi stanowią ważny element równoważenia bilansów płatniczych krajów wysoko rozwiniętych. Większość państw zaliczanych do tej grupy uzyskuje bowiem dodatnie saldo usług, któremu towarzyszy na ogół ujemne saldo obrotów to-

¹⁰ *International Trade Statistics 2008* ..., s. 6.

Tabela 1. Czołowi eksporterzy i importerzy światowego handlu usługami rynkowymi w 2007 roku* (% , mld USD)

Lp.	Eksporterzy	Wartość	Udział	Roczna zmiana procentowa	Lp.	Importerzy	Wartość	Udział	Roczna zmiana procentowa
1	UE (27)	667,2	27,7	22	1	UE (27)	544,9	24,0	19
2	Stany Zjednoczone	456,4	18,9	15	2	Stany Zjednoczone	335,9	14,8	9
3	Japonia	127,1	5,3	10	3	Japonia	148,7	6,6	11
4	Chiny	121,7	5,1	33	4	Chiny	129,3	5,7	29
5	Indie	89,7	3,7	20	5	Korea Płd.	82,5	3,6	21
6	Hongkong	82,7	3,4	14	6	Kanada	80,3	3,5	12
7	Singapur	67,3	2,8	14	7	Indie	77,2	3,4	22
8	Korea Płd.	61,5	2,6	27	8	Singapur	70,1	3,1	14
9	Szwajcaria	61,5	2,6	21	9	Federacja Rosyjska	57,8	2,5	32
10	Kanada	61,4	2,6	6	10	Hongkong	41,0	1,8	11
RAZEM		1796,5	74,7	-	RAZEM		1567,7	69	-
ŚWIAT ¹		2410,0	100	19	ŚWIAT		2270,0	100	18

* Z wyłączeniem handlu wewnętrznego UE (27)

Źródło: *International Trade Statistics 2008*, WTO, Geneva 2008, table I.11

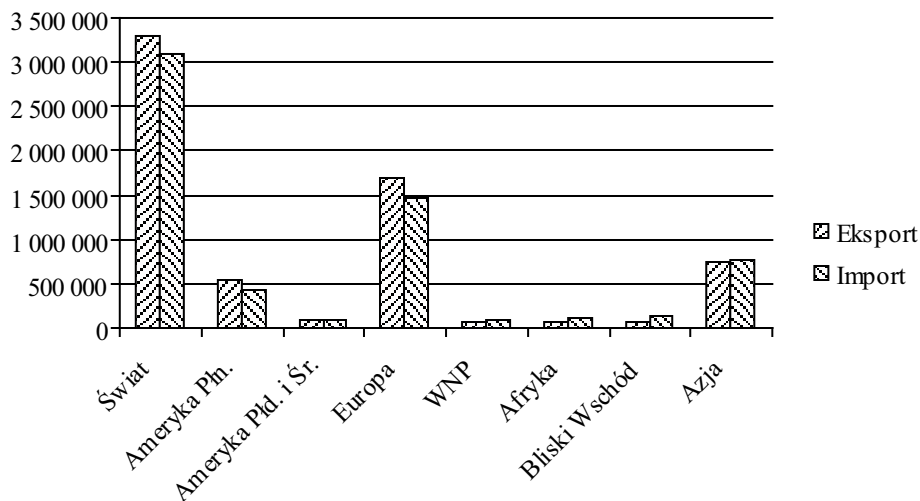
warowych. Saldo usług państw rozwijających się jest zazwyczaj ujemne. Wyjątkami są kraje, których położenie na głównych szlakach turystycznych oraz warunki naturalne sprzyjające turystyce są czynnikami wpływającymi na dodatnie saldo usług¹¹.

Struktura rzeczowa handlu usługami. Spośród trzech obszernych kategorii usług, w okresie 2000-2007 największą dynamiką wzrostu (14%) charakteryzował się eksport tzw. pozostałych usług rynkowych. Stąd też wynika ich duży i ciągle rosnący udział w strukturze eksportu usług (w 2000 r. wynosił 44,5%, a w 2007 r. – 51,2%). W roku 2007 pozostałe usługi rynkowe zwiększyły się o 20%, ponownie więcej niż transport (19%) i podróże (14%)¹². Szybki wzrost udziału tej grupy w handlu światowym jest przede wszystkim zasługą szybkiego tempa rozwoju usług nowoczesnych, związanych z transferem wiedzy technicznej, na które popyt w skali świata systematycznie rośnie¹³.

¹¹ A. Wróbel, *Międzynarodowa wymiana usług*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2009, s. 85-86.

¹² Ibidem, table III.2.

¹³ Nowacka-Bandos K., *Tendencje w handlu usługami na świecie i w UE*, [w:] *Unia Europejska w gospodarce światowej*, red. J. Bilski, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2007, s. 304.

Rys. 3. Saldo obrotów usługowych wg regionów w 2007 roku (mln USD)

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *International Trade Statistics 2008*, WTO, Geneva 2008, table A8, A9.

Na drugim miejscu w strukturze eksportu usług znalazły się podróże, którymi handel wzrósł w latach 2000-2007 o 9% i w 2007 r. osiągnął wartość 855 mld USD. Najmniejszy udział w strukturze rodzajowej światowego handlu usługami wykazywały usługi transportowe (23,5% w 2000 r., 22,8% w 2007 r.)¹⁴.

Tabela 2. Struktura rodzajowa światowego eksportu i importu usług rynkowych w latach 2000-2007 (% , mld USD)

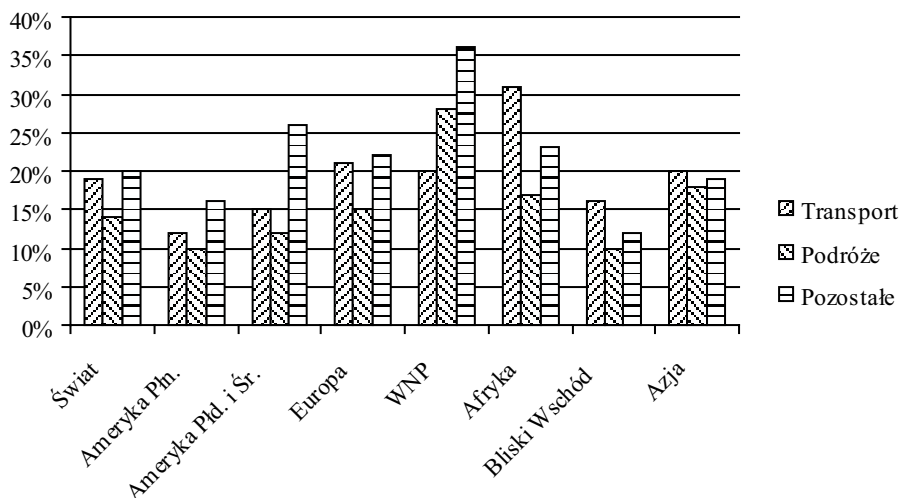
	Wartość	Udział				
	2007	2000	2004	2005	2006	2007
Eksport						
Usługi rynkowe	3290	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Usługi transportowe	750	23,5	23,1	23,3	22,6	22,8
Podróże	855	32,0	28,8	27,7	27,0	26,0
Pozostałe usługi rynkowe	1685	44,5	48,1	49,0	50,4	51,2
Import						
Usługi rynkowe	3085	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Usługi transportowe	890	28,8	28,3	29,1	28,9	28,9
Podróże	775	29,7	27,7	26,9	25,9	25,2
Pozostałe usługi rynkowe	1415	41,5	44,0	44,1	45,1	45,9

Źródło: *International Trade Statistics 2008*, WTO, Geneva 2008, table III.1.

¹⁴ *International Trade Statistics 2008* ..., table III.1, 2.

Tendencje w światowym imporcie usług są podobne do tych obserwowanych w eksporcie. Największy udział w strukturze rodzajowej mają pozostałe usługi rynkowe (45,9%), za nimi plasują się usługi transportowe (28,9%) i turystyczne (25,2%)¹⁵.

Analizując strukturę rzeczową światowych obrotów usługowych w poszczególnych regionach, należy zwrócić szczególną uwagę na Wspólnotę Niepodległych Państw, która w 2007 r. zanotowała największy wzrost eksportu pozostałych usług rynkowych (27% przy średniej światowej na poziomie 18%)¹⁶.

Rys. 4. Wzrost eksportu usług rynkowych wg kategorii i regionu w 2007 roku

Źródło: *International Trade Statistics 2008*, WTO, Geneva 2008, table III.2.

W roku 2007 wartość eksportu usług transportowych osiągnęła poziom 750 mld USD, co stanowiło 19% wzrostu w porównaniu do roku poprzedniego. Wzrastające ceny paliwa oraz niemożność zaspokojenia popytu przewozami drogą morską wywarły znaczący wpływ na ceny transportu. W roku 2007 koszty paliwa w przemyśle samolotowym stanowiły 29% kosztów operacyjnych, w porównaniu z 14% w 2003 roku. W transporcie morskim koszty paliwa dla dużego kontenerowca wynosiły 63% kosztów operacyjnych, podczas gdy trzy lata wcześniej – 33%¹⁷.

W roku 2006 transport morski stanowił 43% wartości eksportu usług transportowych, podczas gdy fracht lotniczy tylko 7%. Udział międzynarodowych przewozów

¹⁵ Ibidem, table III.1.

¹⁶ Ibidem, table III.2.

¹⁷ *International Trade Statistics 2008* ..., s. 117.

towarowych drogą morską stale rośnie i reprezentuje ponad cztery piąte transportu morskiego¹⁸.

W roku 2007 Unia Europejska, Stany Zjednoczone i Japonia pozostawały czołowymi eksporterami i importerami usług transportowych. Od roku 2000 imponujący wzrost notował chiński sektor transportowy. Każdego roku eksport wzrastał tam średnio o 36%, osiągając maksymalną wartość na poziomie 49% w 2007 r., co czyniło Chiny piątym największym światowym eksporterem usług transportowych wartych 31,3 mld USD. W roku 2007 głównymi rynkami eksportowymi Chin były Hongkong¹⁹, Stany Zjednoczone i Unia Europejska. Mimo to Chiny pozostają importerem netto usług transportowych²⁰.

Tabela 3. Czołowi eksporterzy i importerzy usług transportowych w 2007 roku (% , mld USD)

	Wartość	Udział	Zmiana procentowa			Wartość	Udział	Zmiana procentowa	
	2007	2007	2000-2007	2007		2007	2007	2000-2007	2007
Eksporтеры					Importerzy				
UE (27)	337,2	45,0	12	21	UE (27)	321,2	36,0	12	18
USA	77,2	10,3	6	13	USA	95,7	10,7	6	3
Japonia	42,0	5,6	7	12	Japonia	49,0	5,5	6	14
Korea Płd.	33,8	4,5	14	31	Chiny	43,3	4,9	23	26
Chiny	31,3	4,2	36	49	Indie	31,1	3,5	20	23
Hongkong	23,6	3,2	9	5	Korea Płd.	29,9	3,4	15	29
Singapur	23,1	3,1	10	10	Singapur	25,9	2,9	11	13
Norwegia	18,9	2,5	10	18	Kanada	18,9	2,1	11	12
Rosja	11,8	1,6	19	17	Tajlandia	17,9	2,0	15	10
Kanada	11,7	1,6	6	9	ZEA*	15,6	1,8	b/d	b/d
Indie	8,8	1,2	24	16	Australia	13,1	1,5	11	16
Australia	7,2	1,0	8	14	Norwegia	12,9	1,4	14	30
Malezja	7,0	0,9	14	66	Hongkong	12,7	1,4	11	10
Egipt	6,9	0,9	15	27	Malezja	11,0	1,2	9	15
Tajwan	6,8	0,9	7	9	Tajwan	10,3	1,2	7	14
RAZEM	650,0	86,4	–	–	RAZEM	710,0	79,4	–	–

* Zjednoczone Emiraty Arabskie (*United Arab Emirates*).

Źródło: *International Trade Statistics 2008*, WTO, Geneva 2008, table III.4.

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ Oficjalna nazwa to Hongkong Specjalny Region Administracyjny Chin.

²⁰ *International Trade Statistics 2008 ...*, s. 117.

Turystyka międzynarodowa rozwija się pomimo rosnących kosztów i niższych dochodów w wielu rozwiniętych gospodarkach. W roku 2007 liczba podróżujących sięgnęła 903 mln (co stanowiło wzrost o 6,6%), a wpływy z turystyki międzynarodowej wyniosły 855 mld USD (wzrost o 14%). Czołowymi eksporterami usług turystycznych pozostały Unia Europejska i Stany Zjednoczone, których łączny udział stanowi 57% całości eksportu. Jednak najszybszy wzrost eksportu i importu zanotowano w Rosji i Australii²¹.

Tabela 4. Czołowi eksporterzy i importerzy usług turystycznych w 2007 roku (% , mld USD)

	Wartość	Udział	Zmiana procentowa			Wartość	Udział	Zmiana procentowa	
	2007	2007	2000-2007	2007		2007	2007	2000-2007	2007
Eksporterzy					Importerzy				
UE (27)	366,2	42,7	9	15	UE (27)	356,8	45,9	9	15
USA	118,8	13,9	3	11	USA	81,6	10,5	3	6
Chiny	37,2	4,3	13	10	Chiny	29,8	3,8	12	22
Australia	22,3	2,6	13	25	Japonia	26,5	3,4	2	-1
Turcja	18,5	2,2	13	10	Kanada	25,1	3,2	11	22
Kanada	15,6	1,8	5	6	Rosja	22,3	2,9	14	22
Tajlandia	15,6	1,8	11	16	Korea Płd.	20,9	2,7	17	11
Hongkong	13,7	1,6	13	18	Hongkong	15,1	1,9	3	7
Macao	13,5	1,6	b/d	b/d	Australia	14,3	1,8	12	22
Malezja	12,9	1,5	14	24	Norwegia	14,0	1,8	17	21
Meksyk	12,9	1,5	7	6	Singapur	11,2	1,4	14	8
Szwajcaria	11,8	1,4	9	11	Szwajcaria	10,9	1,4	11	10
Indie	11,1	1,3	18	24	ZEA	10,1	1,3	b/d	b/d
Rosja	9,6	1,1	16	26	Tajwan	9,1	1,2	2	4
Japonia	9,3	0,9	11	10	Indie	8,8	1,1	19	20
RAZEM	690,0	81,8	-	-	RAZEM	655,0	84,5	-	-

Źródło: *International Trade Statistics 2008*, WTO, Geneva 2008, table III.7.

Przemysł turystyczny jest głównym składnikiem eksportu wielu krajów rozwijających się. W roku 2007 wpływy z turystyki krajów rozwijających się wyniosły 285 mld USD, co stanowiło około 33% całości eksportu usług. Kraje najstabilniej rozwinięte są szczególnie atrakcyjnym celem podróży zagranicznych turystów. Od roku 2000 turystyka w tych krajach wzrasta przeciętnie ponad 13% rocznie²².

²¹ *International Trade Statistics 2008*..., s. 118.

²² *Ibidem*.

Kategoria „pozostałe usługi rynkowe” pozostaje największym komponentem eksportu usług rynkowych. 20% wzrostu w 2007 r., do poziomu 1685 mld USD, spowodowało, że stanowią one 51% wartości usług rynkowych ogółem. W roku 2007 ponad połowę wartości eksportu tych usług tworzył eksport Unii Europejskiej. Pozostałe usługi biznesowe i usługi finansowe stanowią 67% eksportu UE. Stany Zjednoczone utrzymały pozycję drugiego największego eksportera tego rodzaju usług. Jednak ich udział w światowym eksporcie spadł z 20% w 2000 r. do 15% w 2007 roku. Najwyższy przyrost eksportu i importu odnotowały Chiny i Rosja²³.

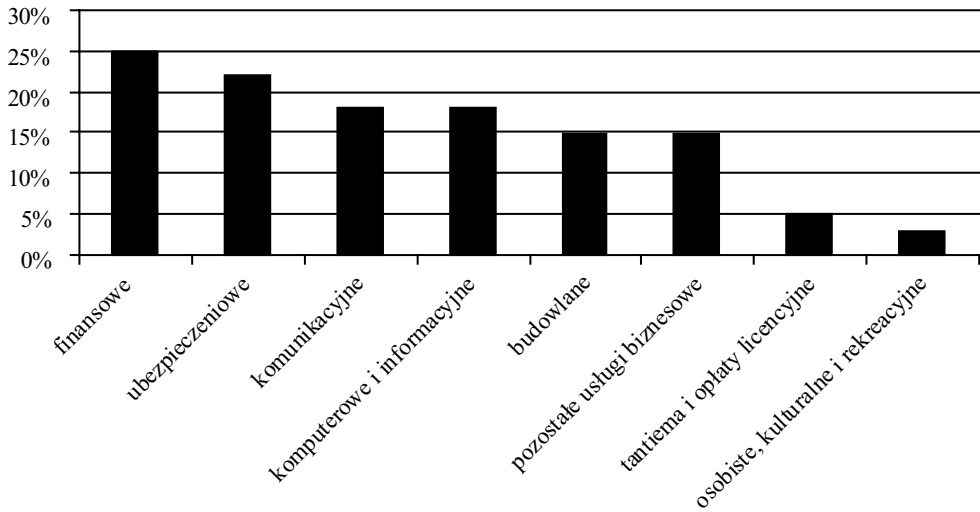
Tabela 5. Czołowi eksporterzy i importerzy pozostałych usług rynkowych w 2007 roku (% , mld USD)

	Wartość	Udział	Zmiana procentowa			Wartość	Udział	Zmiana procentowa	
	2007	2007	2000-2007	2007		2007	2007	2000-2007	2007
Eksporтеры					Importerzy				
UE (27)	846,4	50,2	16	22	UE (27)	683,1	48,2	14	20
USA	260,4	15,5	10	17	USA	158,6	11,2	11	14
Japonia	75,7	4,5	10	10	Japonia	73,1	5,2	6	14
Indie	69,8	4,1	b/d	19	Chiny	56,2	4,0	24	35
Chiny	53,1	3,2	26	46	Indie	37,3	2,6		22
Hongkong	45,3	2,7	11	17	Kanada	36,3	2,6	8	6
Szwajcaria	44,3	2,6	15	25	Singapur	33,1	2,3	16	16
Singapur	35,7	2,1	18	15	Korea Płd.	31,8	2,2	12	22
Kanada	34,1	2,0	7	5	Rosja	26,2	1,8	27	39
Korea Płd.	22,0	1,3	13	31	Brazylia	18,0	1,3	14	21
Tajwan	19,0	1,1	7	9	Arabia Saudyjska	17,3	1,2	b/d	b/d
Norwegia	17,6	1,0	17	31	Szwajcaria	16,0	1,1	22	27
Rosja	17,6	1,0	32	34	Tajwan	15,9	1,1	5	8
Brazylia	13,5	0,8	13	33	Tajlandia	14,9	1,0	14	24
Izrael	13,5	0,8	7	6	Hongkong	13,2	0,9	12	17
RAZEM	1570,0	93,1	–	–	RAZEM	1230,0	86,9	–	–

Źródło: *International Trade Statistics 2008*, WTO, Geneva 2008, table III.10.

Zdecydowanym liderem, jeśli chodzi o roczne tempo wzrostu eksportu, są usługi finansowe. W roku 2006 szybko rozwijały się także usługi ubezpieczeniowe, komunikacyjne oraz komputerowe i informatyczne.

²³ Ibidem.

Rys. 5. Dynamika eksportu pozostałych usług rynkowych w 2006 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *International Trade Statistics 2008*, WTO, Geneva 2008, table III.16, 19, 22, 25, 30, 33, 37.

3. Podsumowanie

Analizując dostępne statystyki handlu międzynarodowego, można zaobserwować szybki wzrost międzynarodowego świadczenia usług, co jednak nie odzwierciedla ważnej roli usług w gospodarce światowej. Przyspieszenie w eksporcie usług odnotowano we wszystkich ważniejszych regionach i we wszystkich trzech kategoriach usług.

Literatura

IMF Balance of Payment Manual, 5th ed., Washington 1993.

International Trade Statistics 2008, WTO, Geneva 2008.

Kuźnar A., *Usługi w handlu międzynarodowym*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2007.

Nowacka-Bandosz K., *Tendencje w handlu usługami na świecie*, [w:] *Unia Europejska w gospodarce światowej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2007.

Unia Europejska w gospodarce światowej, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2007.

World Trade Report 2008, WTO, Geneva 2008.

Wróbel A., *Międzynarodowa wymiana usług*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2009.

TRENDS IN THE STRUCTURE OF INTERNATIONAL TRADE IN SERVICES

Summary: The article identifies the most important trends in the international trade in commercial services. In 2007 the value of trade in commercial services increased at a faster rate than in goods for the first time in five years. The acceleration in services exports could be observed in all major regions and in all three services categories. The major exporters of commercial services remained the European Union, the United States, Japan, China and India, which together represented nearly two thirds of world export.